

Justitieombudsmannen
Kerstin André**Handläggningen av en fråga om avskiljande enligt 20 § lagen
(1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård (LPT) m.m.**

Anmälan och utredning

I en anmälan till JO framförde AA klagomål mot Rättsmedicinalverket, rättspsykiatriska avdelningen i Stockholm. Han klagade bl.a. på att han hade varit avskild under elva dygn när han vistades vid den rättspsykiatriska avdelningen. AA anförde vidare att en brevöversändelse från hans advokat hade öppnats.

Inledningsvis inhämtades journalhandlingar från rättspsykiatriska avdelningen. I flera fall framgick inte av handlingarna de närmare tidpunkterna för när beslut om förlängning av avskiljande hade fattats samt, när avskiljandet översteg åtta timmar, för vilken bestämd tid respektive beslut om avskiljande skulle gälla.

Anmälan remitterades till Rättsmedicinalverket för utredning och yttrande över handläggningen av frågan om avskiljande. Av yttrandet skulle särskilt framgå när beslut om förlängning av tiden för avskiljande hade fattats samt hur dessa beslut hade dokumenterats. Utredningen och yttrandet skulle även avse frågan om den aktuella brevöversändelsen hade undersökts samt, i sådant fall, om ett beslut enligt 22 § lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, LPT, hade fattats och hur detta hade dokumenterats.

I remissvaret, undertecknat av generaldirektören BB och biträdande chefsjuristen CC, anfördes bl.a. följande.

Utredning

Rättsmedicinalverkets ledningskansli har inhämtat underlag från den Rättspsykiatriska avdelningen i Stockholm. Den rättspsykiatriska avdelningen har genom avdelningschefen DD angett i huvudsak följande.

Av medicinska/psykiatriska skäl bedömdes det föreligga synnerliga skäl enligt 20 § andra stycket LPT med avseende på beslut om förlängning av avskiljande och sådant beslut dokumenteras vid behov dagligen, dock senast 72 timmar efter det senaste beslutet om avskiljning. Vid beslut om avskiljning förs den intagne till en särskild enhet och den intagne har då egen personal som återkommande övervakar det psykiska tillståndet hos den intagne och fortlöpande rapporterar till ansvarig sjuksköterska som rapporterar till ansvarig överläkare. Ansvarig överläkare bedömer den intagne varje dag. Vid den aktuella tidpunkten fanns inga rutiner avseende dokumentation i journalen att synnerliga skäl enligt 20 § andra stycket LPT bedöms

föreligga vilket kan ses som en brist. Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska avdelning i Stockholm har numera infört den rutinen.

Vid rättspsykiatriska avdelningen i Stockholm föreligger en rutin som innebär att alla försändelser från myndigheter och advokater överlämnas i öppnat skick till den intagne. Gällande rutiner har tillämpats också i detta fall.

Frågan om avskiljande

Bestämmelser om avskiljande

Tillämpliga bestämmelser om avskiljande finns i 20 § LPT (av 8 § första stycket lagen [1991:1129] om rättspsykiatrisk vård, LRV, framgår att 20 § LPT gäller i tillämpliga delar vid rättspsykiatrisk vård). Paragrafen har följande lydelse.

En patient får hållas avskild från andra patienter endast om det är nödvändigt på grund av att patienten genom aggressivt eller störande beteende allvarligt försvårar vården av de andra patienterna. Ett beslut om avskiljande gäller högst åtta timmar. Tiden för avskiljande får genom ett nytt beslut förlängas med högst åtta timmar. Om det finns synnerliga skäl, får ett beslut om avskiljande enligt första stycket avse en bestämd tid som överstiger åtta timmar. Chefsöverläkaren beslutar om avskiljande. Om en patient hålls avskild mer än åtta timmar i följd, ska Socialstyrelsen utan dröjsmål underrättas om detta. En patient ska under den tid han hålls avskild stå under fortlöpande uppsikt av vårdpersonal.

I förarbetena till paragrafen anges bl.a. följande (prop. 1990/91:58 s. 261).

Eftersom avskiljande av en patient från andra patienter är en starkt integritetskränkande åtgärd, bör den avslutas så snart det är möjligt. Det bör därför fortlöpande prövas om ett beslut om avskiljande kan hävas. Den längsta tiden för en sådan åtgärd har enligt första stycket andra meningen bestämts till åtta timmar. Anses det nödvändigt att åtgärden består därutöver krävs ett nytt beslut. En föreskrift om detta har tagits in i första stycket tredje meningen. Ett beslut om förlängning får fattas flera gånger. Ett beslut om avskiljande får enligt andra stycket avse en bestämd tid som överstiger åtta timmar. Hänvisningen till första stycket innebär att förutsättningarna för avskiljande enligt detta stycke ska vara uppfyllda för att få besluta om avskiljande enligt andra stycket. Dessutom tillkommer krav på synnerliga skäl. Bestämmelsen tar sikte på vissa extrema fall då patientens situation är så svår att ett avskiljande måste ske för en längre tid än några dagar. Detta torde behövas endast i särpräglade undantagsfall.

Närmare regler om underrättelse till Socialstyrelsen finns i 4 kap. 6 § i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård (SOSFS 2000:12).

Bestämmelser om dokumentation (journalföring)

Bestämmelser om journalföring inom hälso- och sjukvården finns i patientjournallagen (1985:562). I 3 § patientjournalagen föreskrivs bl.a. att en patientjournal ska innehålla de uppgifter som behövs för en god och säker vård av patienten och att uppgifterna ska föras in i journalen så snart det kan ske. I bestämmelsen föreskrivs också att en journalanteckning, om inte synnerligt hinder möter, ska signeras av den som svarar för uppgiften.

I 2 § förordningen (1991:1472) om psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård finns därutöver särskilda bestämmelser om journalföring beträffande patienter som vårdas med stöd av LPT och LRV. Av andra meningen i paragrafens första stycke p 9 framgår bl.a. att chefsöverläkaren ska se till att journalen för en sådan patient, utöver vad som följer av patientjournalagen och föreskrifter meddelade med stöd av den lagen, innehåller uppgift om tvångsåtgärd enligt 18–20 eller 23 § LPT eller enligt 8 § LRV jämförd med nämnda bestämmelser, jämte skälen för åtgärden samt om underrättelse till Socialstyrelsen enligt 19 eller 20 § LPT.

Rättsmedicinalverkets synpunkter

Enligt 20 § andra stycket LPT får en patient, under vissa närmare angivna förutsättningar, hållas avskild en bestämd tid som överstiger åtta timmar. Enligt 2 § p 9 förordningen (1991:1472) om psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård ska bl.a. tvångsåtgärder enligt 20 § LPT jämte skälen härför dokumenteras i patientens journal.

Av det underlag som hämtats in från den Rättspsykiatriska avdelningen i Stockholm framgår att det med anledning av AA medicinska/psykiatriska tillstånd bedömdes föreligga synnerliga skäl för avskiljande under en bestämd tid som översteg åtta timmar. Beslut om detta fattades på så sätt att ett nytt beslut om avskiljande vid behov dokumenterades dagligen eller senast 72 timmar efter det senaste beslutet om avskiljning.

Av befintliga journalblad och till Socialstyrelsen insända individuallapporter framgår att beslut om avskiljande har fattats kl. 09:30, kl. 11:45 samt kl. 16:10 den 26 februari 2007. Beslut om att AA skulle stanna kvar på avskiljningsenheten har därefter fattats kl. 08:45 den 27 februari 2007. Vidare framgår att beslut om fortsatt avskiljande har fattats den 1, 2, 4, 6 (kl. 12:20) och 7 mars 2007. AA skrevs ut från avdelningen kl. 09:15 den 8 mars 2007.

Av anteckningarna i journalbladen framgår att fortlöpande beslut om avskiljande har fattats inom de tider som anges i underlaget från den rättspsykiatriska avdelningen (vid behov dagligen eller senast 72 timmar efter det senaste beslutet om avskiljning). Samtidigt kan det konstateras att det inte framgår av journalanteckningarna att giltighetstiden för besluten om avskiljande har bestämts på detta sätt samt att de fattats med stöd av 20 § andra stycket LPT. Rättsmedicinalverket, som inser vikten av att beslut om avskiljande dokumenteras på ett tydligt och formellt korrekt sätt, beklagar denna brist. Det har numera införts rutiner för hur beslut om avskiljande enligt 20 § andra stycket LPT ska dokumenteras. Med anledning av vad som framkommit kommer Rättsmedicinalverket att följa upp dessa rutiner.

Frågan om undersökning av en försändelse från advokat

Vad gäller frågan om undersökning av en försändelse till AA från hans advokat har personalen vid avdelningen följt en gällande rutin om att inte undersöka sådana försändelser. Något beslut enligt 22 § LPT har således inte fattats.

Av remissvaret framgår att AA även vänt sig till Socialstyrelsen och Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd (HSAN) med klagomål mot rättspsykiatriska avdelningen i Stockholm. JO inhämtade och tog del av Socialstyrelsens regionala tillsynsenhets i Stockholm beslut den 10 september 2007 i ärende dnr 44-6758/2007 samt HSAN:s beslut den 23 oktober 2007 i ärende dnr 2007/2372:A5.

Eftersom JO inte hade tillgång till AA:s adress kunde han inte ges möjlighet att yttra sig över remissvaret.

I ett beslut den 5 november 2008 anförde *JO André* följande.

Bedömning

Rättsmedicinalverket har i sitt remissvar redogjort för de bestämmelser som var tillämpliga vid den aktuella tidpunkten. Jag vill här endast tillägga att patientjournalagen (1985:562) upphörde att gälla den 1 juli 2008 och att motsvarande bestämmelser om journalföring numera återfinns i patientdatalagen (2008:355). Vidare har Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård (SOSFS 2008:18) den 1 september 2008 ersatt SOSFS 2000:12.

JO är ett extraordinärt tillsynsorgan vars granskning är av rättslig art och främst inriktad på en kontroll av att myndigheterna i sin verksamhet iakttar gällande förfaranderegler. JO är däremot återhållsam med att överpröva myndigheternas bedömningar i enskilda ärenden. Detta gäller särskilt när det är fråga om bedömningar som kräver speciell kompetens, t.ex. inom det medicinska området. Jag uttalar mig därför inte i frågan om AA:s beteende var sådant att avskiljande var nödvändigt. Jag vill dock i sammanhanget framhålla att avskiljande enligt 20 § andra stycket LPT, dvs. avskiljande för en bestämd tid överstigande åtta timmar, endast får användas i extrema fall när patientens situation är så svår att ett avskiljande måste ske för en längre tid än några dagar (jfr prop. 1990/91:58 s. 261).

Av utredningen framgår att beslut om avskiljande enligt 20 § andra stycket LPT har fattats kontinuerligt under den period som AA var avskild samt att respektive beslut, som det får förstås, tidsmässigt har begränsats till att gälla högst 72 timmar. Att sådana tidsbegränsade beslut har fattats går emellertid inte att utläsa av AA:s journal. Såsom Rättsmedicinalverket har anfört är detta en brist. Bristen måste bedömas som allvarlig. Av remissvaret framgår dock att det numera har införts rutiner för hur beslut om avskiljande enligt 20 § andra stycket LPT ska dokumenteras samt att Rättsmedicinalverket har för avsikt att följa upp dessa rutiner. Mot den bakgrunden anser jag mig kunna lämna saken.

När det gäller klagomålen rörande att en brevårsändelse har öppnats kan jag konstatera att uppgift står mot uppgift i denna del. Det är inte sannolikt att ytterligare utredningsåtgärder från min sida skulle bringa klarhet i vad som förevarit.

Vad AA i övrigt har anfört föranleder inte någon åtgärd eller något uttalande från min sida.

Jag finner skäl att tillställa Socialstyrelsens regionala tillsynsenhet i Stockholm en kopia av detta beslut för kännedom.

Ärendet avslutas med den kritik som har uttalats ovan beträffande dokumentationen av besluten om avskiljande.